

УДК 911.375.1:316.334.56(4)
doi: 10.15421/171712

Тактичний урбанізм як концепт активного конструювання соціально-просторових практик сучасного міста

Л. В. Афанасьева, А. С. Кузнєцова

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Мелітополь, Україна*

У статті розглядаються засади соціально-культурної модернізації сучасних українських міст в умовах зростання частки і ролі приватних просторів, успішне конструювання яких потребує проявів колабораційного та партисипаційного підходів, на яких ґрунтується концепція тактичного урбанізму. Окреслені напрямки активного конструювання соціально-просторових практик сучасного міста і переформатування простору міської культури шляхом задіяння в цьому процесі громадських ініціатив. Встановлено, що серед розглянутих концепцій тактичний урбанізм як концепт активного конструювання міського простору взаємодії володіє значним потенціалом відтворення соціальної активності громад й створення передумов збереження культурної ідентичності міського середовища. Доведено, що ідея моделювання громадянських «низових» соціокультурних ініціатив як важливого інструменту вирішення суспільних проблем та формування нової свідомості засобами успішних дозвільних практик невеликих українських міст потребує ґрунтовного вивчення проблемного поля і культурного потенціалу міських громад. Обґрунтовується потреба задіяння засобів сучасної соціологічної науки до розробок моделей впливу міської громади на міський простір – як простір соціальних смислів і взаємодій, моніторингу та наукового супроводу процесу їх реалізації на всіх етапах.

Ключові слова: місто; урбанізаційний простір; міський простір; громада; тактичний урбанізм; культурний простір; міська спільнота

Tactical Urbanism as the Concept of Active Designing of Social-Spatial Practices of a Modern City

L. V. Afanas'yeva, A. S. Kuznetsova

Bogdan Khmelnsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine

The study approaches and concepts of urban space development, considered in this work, make it possible to characterize the life of large social groups of urban inhabitants as the system that includes methods of production, related methods of activity, organizational relations, peculiarities of the mentality, level of knowledge, morals, art, religion, law, etc. It is determined that the life of the urban community combines next elements: a) everyday culture and carries all the everyday life signs, including the environment of the subject-spatial environment, the forms of communication, habits and skills for everyday activities, ways of life organization, work and recreation; b) the area of urban mass culture, created purposefully by the professionals who perform the social order (certain goods and services, buildings and structures, ideas and ideals, as well as lifestyles, permits and habits), c) the scope of public initiatives for its reformation. It is established that among the considered concepts, tactical urbanism as the concept of active and interactive urban space development has a significant potential for the reproduction communities' social activity and creation of prerequisites for the preservation of cultural identity inside the urban environment. It is established that practical realization of tactical urbanism in the Ukrainian conditions gives an opportunity to experiment with urban social spaces and to receive reliable results for the future development of the city. It is proved that scientific support and substantiation of local processes in specific cities (which give the local authorities the grounds to stimulate the creation of specific platforms for creative professionals and actors that promote the development of innovative ideas and technologies) are important to provide the life of a modern city. This article proves the need to study city people's perspective towards the optimal development of the interactive environment in urban spaces of modern Ukrainian cities, creating accessible places for creative self resident's free self expression, exchange of ideas with creative community-oriented professionals who produce creative content and new symbolic images of the city. The study emphasizes the expediency of sociological methods as an instrument for monitoring of the new experience approbation for the further formation of Ukrainian urban communities as full urban development subjects and the correlation of their conscious progress in this direction.

Keywords: city; urban space; city space; community; tactical urbanism; cultural space; urban community

Цитування даної статті: Афанасьева Л. В. Тактичний урбанізм як концепт активного конструювання соціально-просторових практик сучасного міста / Л. В. Афанасьева, А. С. Кузнєцова // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 8. – С. 43-49. doi: 10.15421/171712

Citation of this article: Afanas'yeva, L. V., Kuznetsova, A. S., 2017. Osoblyvosti transformatsiyi osvity v epokhu hlobalizatsiyi [Tactical Urbanism as the Concept of Active Designing of Social-Spatial Practices of a Modern City]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 20; 8, 43-49. doi: 10.15421/171712 (in Ukrainian).

Received: 25.06.2017

Accepted: 22.07.2017

Тактический урбанизм как концепт активного конструирования социально-пространственных практик современного города

Л. В. Афанасьева, А. С. Кузнецова

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, Мелитополь, Украина

В статье рассматриваются основы социально-культурной модернизации современных украинских городов в условиях роста доли и роли частных пространств, успешное конструирование которых требует проявлений коллаборационных и партисипативного подходов, на которых основывается концепция тактического урбанизма. Обозначенные направления активного конструирования социально-пространственных практик современного города и перестроение пространства городской культуры, путем задействования в этом процессе общественных инициатив. Установлено, что среди рассмотренных концепций тактический урбанизм, как концепт активного конструирования городского пространства, обладает значительным потенциалом воспроизведения социальной активности общин и создание предпосылок сохранения культурной идентичности городской среды. Доказано, что идея моделирования общественных «низовых» социокультурных инициатив является важным инструментом решения общественных проблем и формирования нового сознания средствами успешных разрешительных практик небольших украинских городов, который требует тщательного изучения его проблем и культурного потенциала городских общин. Обосновывается необходимость задействования средств современной социологической науки к разработкам моделей влияния городской общины на городское пространство.

Ключевые слова: город; урбанистическое пространство; городское пространство; община; тактический урбанизм; культурное пространство; городское сообщество

Постановка проблеми. Переважна більшість малих й середніх українських міст (а вони становлять 76%) намагаються використовувати в своєму розвитку досвід мегаполісів, за інерцією приділяючи увагу стратегіям довгострокового розвитку міста, орієнтуючись на мегапроекти і вирішення глобальних завдань. Однак практика свідчить, що найчастіше такі міста перетворюються лише на «корисні додатки» та франшизи мегаполісів, не знаходячи (чи не відновлюючи) власного соціокультурного обличчя, хоча, попри соціально-економічні проблеми, а подекуди – навіть депресивний стан, історична та культурна спадщина багатьох з них є колосальним ресурсом для розвитку. Разом з тим, на теренах України в протигагу пострадянському гігантизму почала набирати популярність «теорія малих справ», «тактичний урбанизм» – маленькі локальні дії, які можуть призвести до великих та глобальних змін як у місті, так і в суспільстві. Наразі стає очевидно, що сучасному українському місту необхідно докорінно міняти погляд на можливості громади впливати на міський простір – як простір соціальних смислів і взаємодій, що робить актуальним дослідження міста як соціального простору та пошуку сучасних підходів до активного конструювання моделей його успішного розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. До аналізу просторової обумовленості існування людини в соціологічній традиції зверталися такі класики, як О. Конт, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, П. Сорокін, Т. Парсонс, пізніше Е. Гідденс, П. Бурдьє, А. Лефевр, Е. Соджа, А. Ален та інші. Аналізу міського простору та його окремих елементів присвятили свої дослідження Е. Богардус, Е. Берджес, Я. Морено, Р. Парк, які заклали основи «просторово зорієнтованої» галузі соціології – соціології міста. Концепції соціального простору, або простору ді-

йових осіб як арили життя людей П. Шомбар де Лова, теорія соціальної дії і порядку Т. Парсонса, концепції міста як специфічного способу життя М. Вірта, Р. Парка та ін., положення теорій А. С. Ахїєзера, Е. А. Орлової, А. І. Ракитова достатньо мірою обгрунтовують роль соціальних і культурних чинників у вивченні міста. Серед сучасних західних дослідників, що приділяють увагу міській проблематиці, слід назвати З. Баумана, Е. Сойя, Р. Флориду. Всебічному аналізу проблем сучасного міста присвячені праці вітчизняних соціологів Є. І. Головахи, О. Г. Злобіної, С. А. Макеєва, В. Л. Осовського, А. О. Ручки, М. О. Шульги та інших. На часі комунікаційні простори міст стають об'єктами різноманітних міждисциплінарних розвідок. Зазначимо: філософсько-урбаністичні рефлексії, культурологічні розвідки концепти та соціологічні дискурси таких у працях науковців, як Л. Афанасьева [1], С. Габідуліна [2], М. Грищенко [3], Д. Локтіонова [5], О. Мусієздов [7], Б. Нагорний [8], Н. Отрищенко [10], П. Семененко [13], А. Солнишкіна [15], Г. Фесенко [18] та багатьох інших.

Незважаючи на значний доробок, сучасна вітчизняна практика створення комфортного міського простору недостатньо уваги приділяє науковому обгрунтуванню, розробкам або адаптації на українських теренах локальних проектів тактичного урбанізму, що робить дане дослідження своєчасним та актуальним.

Метою дослідження є репрезентація досвіду успішних практик тактичного урбанізму в Україні в контексті концептів модернізаційного оновлення соціально-культурного простору сучасного міста.

Виклад основного матеріалу. Більш ніж 250 років тому наш знаменитий співвітчизник Г.Сковорода подивував багатьох знаних європейських мислителів епохи Просвітництва своїми

неординарними і прогресивними думками. Всім відома його ідея «сродної праці» - запоруки успіху та щастя, спільної користі і процвітання суспільства. Давно стали крилатим виразом в Україні його рядки: «Всякому городу нрав і права, Всяка імєт свой ум голова...». Знаменно, що і загальноприйняті Радою Європи соціокультурні вектори розвитку сучасних міст [6], і сучасна урбаністична наука і практика на багатьох рівнях підтверджує тезу Г. Сковороди про те, що міський простір сьогодні відтворюється, насамперед, турботою містян. Р. Флоріда назвав місто одним з найбільш видатних винаходів людства, «справжній магнетроном творчості» людини [19, с. 240]. Тому, саме міський простір стає важливим об'єктом вивчення сучасних філософів, економістів, соціологів, урбаністів тощо. «Сьогодні всі ми урбаністи», - стверджує соціолог Едвард Соїя [14, с. 140]. Разом з тим, психологи засвідчують, що у міських соціальних процесах постійно взаємодіють дві тенденції. З одного боку, відбувається консервація певного способу життя людей, стилів, знань, норм, оцінок, поведінки, дії і вчинків, з іншого – здійснюється подолання стереотипів, прагнення до нового [16, с. 77 –79]. Ці дві тенденції постійно проявляються в протиріччях як культурних процесів суспільства, так і соціальних груп, спільнот і окремої особистості в конкретному урбанізованому просторі. Аналіз науково-теоретичних джерел та результатів багатьох розглянутих досліджень дозволяє висувати, що урбаністична культура міста трактується як різноманітне й соціально активне розвиваюче середовище, що дає можливість людям виявити свої системи цінностей, випробувати нові стилі поведінки [2, с. 56]. Найбільше нас цікавлять зусилля урбаністів щодо «відвоювання» публічних просторів (reconquered city) для різноманітної соціокультурної активності, формування нового, більш життєздатного балансу міських локацій (місць для зустрічей, ділової активності) і різноманітної мобільності). Ф. Тібалдс у своїй роботі «Вироблення дружніх до людей міст» наголошує: «Настав час, коли ми почали віддавати наші міста назад людям» [23]. Очевидно, що і організаційна структура міської спільноти, і самого просторового середовища міста мають важливі наслідки для інтерпретації світу містянами, що створюють свій власний «урбаністичний простір», який має певні групові риси, форми соціального спілкування, дозвілля, особливості мови, різні методи і системи знань. Однак в рамках сформованої культури сприйняття зовнішнього середовища індивід не просто оточений об'єктами міського середовища, але й сам їх «конструє», надаючи оточенню певного предметно-просторового значення на основі виконаної діяльності. Будучи самі по собі матеріальними об'єктами, елементи міського середовища знаходять справжнє буття в суб'єктній формі, починаючи «функціонувати» з моменту виникнення

у суб'єкта сприйняття переживань, які є і результатом і головним моментом конструювання цінностей.

Але одночасно міський простір виступає і як центр творчого розвитку культури, тому вбачається, насамперед, багатофункціональним креативним майданчиком, що дозволяє акумулювати на своїй території різноманітні культурні, бізнес, освітні, релакс і робочі майданчики, культивує різноманітність комунікативних практик і культурних патернів, простір, що «забезпечений відповідною організаційною структурою простір, що забезпечує концентрацію креативних процесів і щільність комунікації між їх учасниками, при якій виникає синергетичний ефект» [13, с. 5-23]. Саме тому, на нашу думку, виникає потреба у спеціальному осмисленні просторового розвитку міст у комунікативному контексті, зокрема окреслення міських локацій інтерсуб'єктності [18, с. 65-71].

На думку фахівців, публічний простір міста, як середовища людської активності, утворюється різноманітними контекстами їх присутності, зокрема такими надзвичайно важливими, як доступність, безпечність, мультикультурність тощо. Інформаційно-комунікативний контекст пов'язується насамперед із значенням міста як «місця для зустрічей» [17, с. 177], а також «почуттям спільності». Успішною в цьому плані є концепція так званого «Повільного міста» (Cittaslow), що передбачає гнучкість і відкритість, і разом з тим, змінює вектор з нової глобальності на «теорію малих справ». У контексті нашого дослідження зазначимо серед характеристик розглянутої концепції послідовність і наполегливість міських громад, що не лише відстоюють таким чином свою культурну ідентичність, але й створюють передумови подальшого розвитку свого міського середовища. «Повільне місто» є акцентованим та дієвим наслідком діяльності ініціативних міських громад. Може здатись, що концепт цього руху балансує на тонкій межі іdealізму та ретроградності, але дві сотні міст зі всього світу, що отримали цілком нове життя, заперечать будь-якому скепсису» [20]. Відомі дослідники Л. Грейсон та К. Янг звертають увагу на роль громадської активності: «Якість життя, що стосується навколишнього середовища міста, охоплює не тільки фізичні характеристики місця, в якому живуть люди, а й соціальні атрибути цього середовища - відчуття єднання громади з міським простором, залучення громади («соціального серця міста») до процесів планування» [21]. Наразі в сучасному міському просторі можна виділити два види міських спільнот, одна з яких – спільнота з родинними, сусідськими зв'язками, друга – з дружніми. Першу доцільно визначити як міську територіальну спільноту, а другу – міську спільноту за зацікавленнями яким властива консолідація інтересів. Очевидно, що коли зміни стосуються міста, крім достатнього кола однодумців,

що ініціюють процеси змін, слід мати на увазі, що зміни – це лише початок процесу відповідального управління процесом цих змін: «Ступаючи поволі, сходинка за сходинкою, ти стабільно дійдеш до своєї цілі» [4, с. 12]. Світова практика демонструє багато інших проєктів, націлених на залучення жителів у процес зміни життя в місті, застосування «низових» інструментів для перетворення міського середовища. Оновлення міського простору потребує інтерактивних технологій, спроможних створювати та підтримувати взаємодію влади і режим діалогу з членами громади [22, с. 56]. Однак, якщо теорія повільного міста переважно спрацьовує за умов ініціації міської влади, то втілення концепції тактичного урбанізму більше залежить від креативу і активності самих мешканців. У повсякденному бутті містян, де збільшується частка приватних просторів, потреба у публічній присутності й у безпосередньому контакті з іншими людьми зростає і набуває нових сенсів. У даного явища з'явилося відразу декілька назв – tactical urbanism, handmade urbanism, DIY urbanism, quirella urbanism, pop-up urbanism і т.п. Термін «тактичний урбанізм», що означає альтернативний шлях планування міста, до обігу ввів відомий містопланувальник, засновник відомої групи «The Street Plans Collaborative» Майк Лайдон, визначивши його як «рух відвоювання просторів наших міст за допомогою дій, які не займають багато часу, але мають довгострокову перспективу». Зміст концепту один – потрібно зробити швидкі зміни, при цьому залучаючи місцевих жителів у процес несанкціонованого перепланування міста. Подібні дії не потребують багато грошей і ресурсів, а їх результат помітно одразу. Основне завдання – показати мешканцям, що від них залежить багато що [11]. Основні тези концепту підтвердились на практиці близько 200 міст у всьому світі: несанкціоновані громадські ініціативи змушують муніципальні органи влади уважніше ставитися до побажань містян, і часто тимчасові прояви тактичного урбанізму за підтримки міської влади стають постійними, оскільки в максимально короткі терміни з мінімальними зусиллями дозволяють змінити міське середовище, вдихнути нове життя в занедбаний або не використовуваний міський простір.

Останніми роками рух тактичного урбанізму чи, як ще його називають урбаністи, теорії малих справ або міських інтервенцій масово поширились в Україні. Якщо у місті з'являються такі ініціативи, для адміністрації це має сигналізувати про те, що міський простір потребує позитивних змін, адже мета руху – привернути увагу муніципальної влади до якоїсь проблеми. Тим більше, що в адміністративних планувальників не завжди є інтерес або завдання спускатися на рівень певних локацій: кварталу, вулиці, будинку. Питання не в тому, що держава може зробити для нас, а в тому, що ми можемо зробити самі для себе, для

своїх громад. Існує безліч прикладів, коли активні містяни, громадські організації використовують «менш бюрократичну» стежку вирішення проблем, вдаючись до співпраці виключно на громадських засадах. Вони дозволяють максимально задіяти потенціал учасників групи, створити простір, де актуалізується новітні рішення. Активним прикладом є проведення I Міжнародного оперного фестивалю OPERAFEST-TULCHYN, який 4-5 червня 2017 року зібрав у Тульчині більше 10 тисяч відвідувачів і став своєрідним культурно-економічним проривом провінційного міста, ідея якого полягала в тому, щоб знайти інвестора для реставрації палацу Потоцьких і відродити туристичний потенціал міста. Це означає, що завдяки цій події на культурній мапі України з'явилося нове місто з новою культурною подією, яка впливатиме на формування інфраструктури та розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Містяни пережили певний культурний шок, бо велика культура прийшла в провінцію. Серед глядачів оперного фесту були й такі, які ніколи в житті не слухали оперу і не знають жодного оперного співака. За два місяці підготовки до фестивалю палац Потоцьких нарешті отримав зовнішнє освітлення, у центрі Тульчина відремонтували вулиці і тротуари, розмістили туристичні вказівники, а власники кафе та ресторанів навіть розробили оперне меню. Та найважливішим, безперечно, є те, що у підготовці до фестивалю були задіяні тисячі жителів громади [9]. Іншим прикладом активної залучення цієї теорії може слугувати практика м. Мелітополя, в якому, як показували дослідження кількарічної давнини, дозвольні практики мешканців [12] потребували значних змін. Завдяки своєчасному виявленню проблем і наукового обґрунтування перспективних напрямків, активні мешканці міста отримали можливість запропонувати та реалізувати свої креативні ідеї в низці міських програм. У місті напрацьований значний досвід «малих справ». Так, благодійним об'єднанням «Соціальний фонд» реалізований проєкт «Доступність пішохідних переходів до міського парку ім. М. Горького», метою якого є забезпечення умов вільного доступу маломобільної категорії населення до міського парку. Враховуючи розташування міста і його транзитний статус для курортників Азовського узбережжя, молодіжна громадська організація «Ком'юті плюс» виступила з ініціативою проведення інтеркультурного ф'єшну «Модна кухня», з метою популяризації традицій інтеркультурного Мелітополя з використанням потенціалу закладів національних кухонь як новітніх форм організації культурного дозвілля та задля підвищення інвестиційної привабливості й розвитку малого і середнього туристичного підприємництва в регіоні. Пропонований Проєкт сприятиме відродженню традицій національних кухонь, збагаченню немате-

ріальної культурної спадщини регіону, демонстрації гостинності, туристичної привабливості інтеркультурного Мелітополя. Активна участь у проєкті діючих на Мелітопольщині етноресторанів, домашніх кухонь садиб сільського зеленого туризму та інших закладів харчування дозволить не тільки зацікавити гостей різноманіттям національних кухонь, як об'єктом туристичної уваги, а й поширювати в загальнодоступній сфері міжкультурного – кулінарного діалогу – гостинний дух дружної сім'ї народів Мелітополя і сприяти залученню інвестицій для культурного розвитку міста, для збереження традицій національних культур, надання сучасних форм для передачі наступним поколінням.

Відтак очевидно, що громадянські «нізові» ініціативи – це важливий інструмент зміни не тільки міського простору, а й вирішення суспільних проблем та формування нової свідомості небайдужого мешканця міста і країни. Разом з тим, наведені вище приклади проявів колабораційного та партисипаційного підходів не просто засвідчують важливість тісних взаємин між органами місцевого самоврядування, локальним бізнесом, громадськими організаціями та просто активними мешканцями, а насамперед ґрунтуються на взаємодовірі, посиленні віри звичайних мешканців у свої власні сили та солідарні дії на захист суспільних інтересів.

Висновки. Розглянуті нами підходи до вивчення і концепти розвитку урбанізованого простору дозволяють охарактеризувати життя великих соціальних груп міських мешканців, що включають в себе способи виробництва, пов'язані з ним способи діяльності, організаційні відносини, особливості менталітету, рівень знання, мораль, мистецтво, релігію, право тощо системою, що об'єднує в собі елементи: а) повсякденної культури, тому що несе в собі всі прикмети повсякденності, включає середовище предметно-просторового оточення людини, форми спілкування, звички і навички повсякденної діяльності, способи організації побуту, праці та відпочинку; б) створюваного цілеспрямовано професіоналами, які виконують соціальне замовлення, простору міської масової культури, що відтворюється великими «тиражами» продукти предметно-культурної діяльності (ті чи інші това-

ри і послуги, будівлі та споруди, ідеї та ідеали, а також спосіб життя, дозвільні смаки та звички), в) простором громадських ініціатив з його переформатування.

Після революції гідності та обіцянок великих змін українське суспільство не лише очікує докорінної модернізації країни, але також хоче отримати більший вплив у процесах прийняття рішень. Зокрема, це стосується рішень, які приймаються на місцевому рівні.

Саме тому нам вбачається доречним розуміти під урбанізованими просторами сучасних українських міст, насамперед, соціальне середовище взаємодії, публічно доступні місця для творчої самореалізації жителів, плацдарм для вільного самовираження, обміну ідеями, що об'єднує мешканців і спільноти творчо-орієнтованих фахівців, що виробляють креативний контент і нові символічні образи. Цілком очевидно, що реалізація практик тактичного урбанізму в українських умовах дає можливість експериментувати з міськими соціальними просторами і отримувати перевірений результат для подальшого ґрунтового розвитку міста. Для забезпечення життєдіяльності сучасного міста важливим є науковий супровід і обґрунтування локальних процесів у конкретних містах, що надає місцевій владі підстави для стимулювання створення в ньому специфічних платформ для концентрації в них креативних професіоналів та дійових осіб, що сприяють розвитку інноваційних ідей і технологій.

Тому не менш важливою складовою дослідження трансформацій соціального простору міста в контекстах розглянутих у нашій роботі концептів вважаємо подальший детальний аналіз безпосередніх процесів творення та оновлення міського простору зусиллями конкретних міських спільнот України, адже соціологічна наука сьогодні багато в чому здатна стати ланцюжком між ініціативною частиною соціуму й органами місцевого самоврядування в якості інструменту моніторингу апробації набутого нового досвіду для подальшого становлення українських міських громад в якості повноправних суб'єктів розвитку міст та кореляції їх усвідомленого просування в цьому напрямку.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Афанасьєва Л. В. Роль соціокультурного середовища в модернізації сучасного українського міста / Л. В. Афанасьєва // Наукові праці : науково-методичний журнал. Серія «Соціологія» ; Чорноморський державний університет ім. П. Могили. – 2014. – С. 72–84.
2. Габидулина С. Э. Психосемантика городской среды: Объективные и субъективные факторы отношения горожан к элементам городского ландшафта: автореферат дис. кандидата психологических наук: 19.00.01. – Москва, 1991. – 22 с.
3. Грищенко М. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження / М. Грищенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціологія». - 2016. - № 1 (7). - С. 31-38.
4. Корнійчук А. Громадський навігатор: твій помічник на шляху до громадянської активності в Україні / А. Корнійчук – Інститут громадянських справ. – Варшава, 2017. – 42 с.
5. Локтіонова Д. А. Місто та міський простір: реалії та перспективи (вітчизняний досвід) / Д. А. Локтіонова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. - 2014. - Вип. 20. - С. 86-91.
6. Межкультурний город: шаг за шагом. Практическое руководство для применения городской модели межкультурной интеграции. – Страсбург, Совет Европы, 2013. – 132 с.
7. Мусиездов А. «Общий язык тротуара»? Критика дискурса публичных пространств / А. Мусиездов // Український соціологічний журнал. - 2014. - № 1-2. - С. 18-22.
8. Нагорный Б. Г. Город как специфический объект социологического исследования / Б. Г. Нагорный // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Соціологія міста: наукові проблеми та соціальні технології». – Дніпропетровськ, 2001. - С. 14-16.
9. Операфест Тульчин - Operafest-Tulchyn: 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : operafest-tulchyn.blogspot.com/2017/
10. Отрищенко Н. Своє і спільне: відповідальність мешканців за простір міста / Н. Отрищенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prolab.in.ua/svoye-i-spilne-vidpovidalnist-meshkantsiv-za-prostir-mista>.
11. П'ять ідей тактичного урбанізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/.../5-idey-taktychnogo-urbaniz>.
12. Робота культурно-дозвіллевих установ та культурне мапування очима мелітопольців. Результати соціологічного дослідження // Лабораторія соціологічних досліджень МДПУ. – Мелітополь, 2012. – 21с.
13. Семенов П. С. Социокультурное пространство как объект анализа / П. С. Семенов // ПОЛИС. 2003. №1. – С.5-23.
14. Соля Е. Как писать о городе с точки зрения пространства? / Е. Соля // Логос. - 2008. - № 3. - С. 130-140.
15. Солнишкіна А. А. Соціологічні аспекти дослідження соціального простору міста та «образу міста» (на прикладі Дніпропетровська) / А. А. Солнишкіна // Український соціум. - 2010. - № 1 (32). - С. 50-58.
16. Хейдметс М. Человеческое начало в средообразовании // Социально-психологические основы средообразования / Под ред. Т. Нийта, М. Хейдметса и Ю. Круусвалла. Таллин, 1985. - 412 с.
17. Фесенко Г. Філософія просторового розвитку міст у контексті комунікативних теорій / Г. Г. Фесенко // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. - 2017. - Випуск 10. - С. 65-71.
18. Фесенко Г. Культурфілософське окреслення стратегій урбан-дизайну (на прикладі Нової Гориці, Словенія) / Г. Фесенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія». - 2016. - Т. 2. - № 11. - С. 177-184.
19. Флорида Р. Большая перезагрузка. Как кризис изменит наш образ жизни / Р. Флорида // «Классика-XXI». - 2012. – 240 с.
20. Як працює теорія повільних міст? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: blog.i.ua/user/4363749/1740676/
21. Grayson L. Quality of life in cities: an overview and guide to the literature / L. Grayson, K. Young ; with an introd. R. Rogerson. - London : British Library & London Research Centre, 1994. - 148 p.
22. Hothi M. Neighbourliness + Empowerment = Wellbeing. Is there a formula for happy communities? / M. Hothi, N.Bacon, M. Brophy, G. Mulgan. - Manchester, 2007. - 60 p.
23. Tibbalds F. Making people friendly towns. Improving the public environment in towns and cities / F. Tibbalds. - London - New York : Spoon Press ; Taylor & Francis Group, 2001. - 127 p.

REFERENCES

1. Afanas'yeva, L. V., 2014. Rol' sotsiokul'turnoho seredovyshcha v modernizatsiyi suchasnoho ukrayins'koho mista [The role of the socio-cultural environment in modernizing the modern Ukrainian city]. Naukovi pratsi : naukovo-metodychnyy zhurnal. Seriya «Sotsiologiya»; Chernomors'kyu derzhavnyy universytet im. P. Mohyly, 72–84 (in Ukrainian).
2. Gabidulina, S. Je., 1991. Psihosemantika gorodskoj sredy: Ob'ektivnye i sub'ektivnye faktory otnosheniya gorozhan k jelementam gorodskogo landshafta [Psychosemantics of the urban environment: Objective and subjective factors of the attitude of citizens to the elements of the urban landscape]. Moscow (in Russian).
3. Hryshchenko, M., 2016. Publichnyy prostir mista yak ob'yeht sotsiologichnoho doslidzhennya [Public space of the city as an object of sociological research]. Visnyk Kyyv's'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya «Sotsiologiya» 1 (7), 31-38 (in Ukrainian).
4. Korniyuchuk, A., 2017. Hromads'kyu navihator: tviy pomichnyk na shlyakhu do hromadyans'koyi aktyvnosti v Ukrayini [Public navigator: your assistant on the path to civic activity in Ukraine]. Instytut hromadyans'kykh sprav. Varshava (in Ukrainian).
5. Loktionova, D. A., 2014. Misto ta mis'kyu prostir: realiyi ta perspektyvy (vitczyznyany dosvid) [City and city space: realities and perspectives (domestic experience)]. Metodolohiya, teoriya ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspil'stva 20, 86-91 (in Ukrainian).
6. Mezhluk'turnyj gorod: shag za shagom. Prakticheskoe rukovodstvo dlja primeneniya gorodskoj modeli mezhluk'turnoj integracii [Intercultural city: step by step. A Practical Guide to Applying the Urban Model of Intercultural Integration]. 2013. Strasburg, Council of Europe (in Ukrainian).
7. Musiezdzov, A., 2014. «Obshhij jazyk trotuara»? Kritika diskursa publichnykh prostranstv [«Common language of the sidewalk»? Criticism of the discourse of public spaces]. Ukraïns'kij sociologichnij zhurnal 1-2, 18-22 (in Russian).
8. Nagornij, B. G., 2001. Gorod kak specificheskij ob'ekt sociologicheskogo issledovanija [The city as a specific object of sociological research]. Materiali mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferencii «Sociologija mista: naukovi problemi tasocial'ni tehnologii», 14-16. Dnipropetrovs'k (in Russian).
9. Operafest-Tulchyn: 2017. Access mode: operafest-tulchyn.blogspot.com/2017/

10. Otrishchenko, N. Svoje i spil'ne: vidpovidal'nist' meshkantsiv za prostir mista [Its and the common: responsibility of inhabitants for the city space]. Access mode: <http://prolab.in.ua/svoje-i-spilne-vidpovidalnist-meshkantsiv-za-prostir-mista>.
11. Pyat' idey taktychnoho urbanizmu [Five ideas of tactical urbanism]. Access mode: <https://day.kyiv.ua/uk/article/.../5-idey-taktychnogo-urbaniz..>
12. Robota kul'turno-dozvilyevykh ustanov ta kul'turne mapuvannya ochyma melitopol'tsiv [Work of cultural-entertainment establishments and cultural mapping with the eyes of the Melitopolites]. 2012. Laboratoriya sotsiologichnykh doslidzhen' MDPU. Melitopol' (in Ukrainian).
13. Semenenko, P. S., 2003. Sociokul'turnoe prostranstvo kak obekt analiza [Sociocultural space as an object of analysis]. POLIS 1, 5-23 (in Russian).
14. Sojja, E., 2008. Kak pisat' o gorode s tochki zrenija prostranstva? [How to write about the city in terms of space]. Logos 3, 130-140 (in Russian).
15. Solnyshkina, A. A., 2010. Sotsiologichni aspekty doslidzhennya sotsial'nogo prostoru mista ta «obrazu mista» (na prykladi Dnipropetrovs'ka) [Sociological aspects of the study of the social space of the city and the «image of the city» (for example, Dnipropetrovsk)]. Ukrayins'kyi sotsium 1 (32), 50-58 (in Ukrainian).
16. Hejdmets, M., 1985. Chelovecheskoe nachalo v sredooobrazovanii [The human element in environmental formation]. Social'no-psihologicheskie osnovy sredooobrazovanija. Tallin (in Russian).
17. Fesenko, H. H., 2017. Filosofiya prostorovoho rozvytku mist u konteksti komunikatyvnykh teorii [Philosophy of spatial development of cities in the context of communicative theories]. Visnik of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies 10, 65-71. L'viv: Vyd-vo LNU im. Ivana Franka (in Ukrainian).
18. Fesenko, H., 2016. Kul'turfilosofs'ke okreslennya stratehiy urban-dyzaynu (na prykladi Novoyi Horytsi, Sloveniya) [Culturallyphilosophical outline of urban-design strategies (for example, Nova Gorica, Slovenia)]. Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya «Filosofiya» 2; 11, 177-184 (in Ukrainian).
19. Florida, R., 2012. Bol'shaja Perezagruzka. Kak krizis izmenit nash obraz zhizni [Great reboot. How the crisis will change our way of life]. «Klassika-XXI» (in Russian).
20. Yak pratsyuye teoriya povil'nykh mist? [How does the theory of slow cities work?]. Access mode: blog.i.ua/user/4363749/1740676/ (in Ukrainian).
21. Grayson, L., 1994. Quality of life in cities: an overview and guide to the literature. London : British Library & London Research Centre (in English).
22. Hothi, M., Bacon, N., Brophy, M., Mulgan, G., 2007. Neighbourliness + Empowerment = Wellbeing. Is there a formula for happy communities? Manchester (in English).
23. Tibbalds, F., 2001. Making people friendly towns. Improving the public environment in towns and cities. London - New York : Spoon Press ; Taylor & Francis Group (in English).

***Афанасьева Людмила Василівна** - кандидат філософських наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Адреса: 72300, Мелітополь, вул. Гетьманська, 20
E-mail: lyudmila.csr@gmail.com*

***Кузнєцова Альона Сергіївна** – магістр
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Адреса: 72300, Мелітополь, вул. Гетьманська, 20
E-mail: alena.kuz5506@gmail.com*

***Afanasyeva Lyudmila V.** – PhD in philosophy, associate professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
Address: 20, Hetmanska Str., Melitopo, 72300, Ukraine
E-mail: lyudmila.csr@gmail.com
ORCID 0000-0003-4688-369x*

***Kuznetsova Alena S.** – master
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
Address: 20, Hetmanska Str., Melitopo, 72300, Ukraine
E-mail: alena.kuz5506@gmail.com
ORCID 0000-0003-3523-7481*